

Türkiye' deki Yabancılar için Gazeteler

Yusuf Kanlı

Kuşkusuz 45 yıllık tarihiyle ülkemizin günlük ilk İngilizce gazetesi olması nedeniyle genel yayın yönetmenliğini yapmakta olduğum Turkish Daily News gazetesi hem diğer yabancı dilde yayın yapan, hem de Türkçe yayınlanmakta olan yayınlara kıyasla Türkiye'deki yaşamakta veya Türkiye'yi çeşitli maksatlarla ziyaret etmekte olan yabancılar açısından ayrıcalıklı bir yeri vardır. Tabii ki burada Turkish Daily News'un reklamını yapma maksadıyla bulunmuyorum, ancak "Türkiye'de yabancılar için gazeteler" gibi bir konuyu da 29 yıllık meslek hayatımın 26 yıldan fazlasını geçirdiğim TDN örneğini vermeden de anlatmam mümkün değil.

Türk basınında, Anglo-Sakson basın geleneğinde örneğine ancak bulvar gazetelerinde rastlayabileceğimiz bazı arazlar adeta "Türk yazılı basını temel özellikleri" gibi yaygın olarak görülmektedir.

Bunların başında, haberin geçmişinin okuyucu tarafından zaten bilindiği; haberde bahsi geçen şahıs veya kurumların kimseye yabancı olmadığı; kısaltmaların zaten herkesçe malum olduğu; önemli olanın en son gelişmeyi dikkati çekecek şekilde parlatarak okuyucuya sunmak olduğu varsayımı gelmektedir.

Diğer bir ısrarlı yanlış uygulama ise, yine Anglo-Saxon basın geleneğinde titizlikle uygulanmasına çalışılan haber-yorum-analiz ayırımında gerekli titizliğin gösterilmemesi, hatta bazı gazetelerde tamamen birbirine karıştırılmasıdır. Anglo-Sakson geleneği dediğimiz İngiliz-Amerikan gazeteciliğinde haber ile yorumun ayrılması, haberin gazetecinin sübjektif görüşleri ile "kirlenmemesi"ne çok riayet edilir. Türk basınında ise haber sütunlarına yorum karışmasının ötesinde, dünyada örneğine az rastlanır şekilde "köşe yazarı muhabirler" var. Yani manşete bakıyorsunuz haber, ama altında, bakıyorsunuz bu haber değil, köşe yazısı. Okuyucu bunu haber olarak mı değerlendirecek, köşe yazısı olarak mı değerlendirecek? Çünkü içinde yorum var. Köşe yazısı, yoruma dayalı bir yazıdır. Ama gazete bunu almış, manşete taşımış, haber yapmış. Dolayısıyla aradaki çizgi ortadan kalkıyor. İlkeler, bunları ayırın dediği halde, Türk basını bu ikisini karıştırdı. Köşe yazarlarını muhabir gibi kullanıyor ya da muhabirleri aynı zamanda köşe yazarı yapıyor. Aradaki farkı ortadan kaldırdı.

Bir başka önemli konu ise, özel yaşam meselesi: "Özel yaşamın sınırı nedir?" Bu aslında, hukukçular tarafından da tartışılıyor, gazeteciler tarafından da. Kolay karar verilebilecek bir konu değil. Ancak her halükarda özel yaşam ancak ve ancak büyük bir kamusal yararın mevcudiyeti durumunda ikinci plana itilebilir. Eğer, bir kamusal çıkar söz konusuysa ve gazetecinin bu ihlalden dolayı vereceği zarardan daha büyük bir yarar söz konusuysa eğer, o zaman, özel yaşam ihlal edilebilir.

Elbette ki, kamu görevlileri veya kamuya mal olmuş kişiler ile sıradan insanların özel yaşamları arasında bir fark vardır. İkisinin aynı biçimde değerlendirilmesi mümkün değildir. Sıradan insanların eylemlerinden toplum etkilenmez, ancak bir kamu görevlisinin eyleminden dolayı toplum etkilenecektir. En önemli ayırım bu olmalı. Bu haberden elde edilecek yarar açısından bir değerlendirme yapıldığında, kamusal yarar, verilecek zarardan daha fazla ise özel yaşama müdahale edilebilir.

Eleştiri ve iftira meselesi: Çoğu zaman, eleştiri ile iftira çok yakın konular, hukuki açıdan da belki sorumlu olan konu, ama, etik açıdan bakıldığında şu çok önemli. Eleştiri yapılan kişiye cevap hakkı veriliyor mu, verilmiyor mu? Çoğu zaman buna da çok özel bakmıyorlar, çünkü gazeteciler kendilerini bir aracı gibi görüyorlar. "Filanca söyledi, ben de yazdım. Yarın karşı taraf cevap verecek, onu da yazacağım" anlayışının kabul edilebilmesi mümkün değil. Böyle bir şey olmamalı. Eğer birisi suçlanıyorsa, mutlaka gazeteci, suçlanan kişiye cevap hakkı vermek zorundadır. Eğer vermiyorsa veya en azından vermek için bir çaba göstermemişse, o zaman, etik açıdan bu haberde eksiklik var demektir.

Önemli konulardan bir tanesi de, gazeteciler ile haber kaynakları arasındaki ilişkililerdir. Genellikle buradaki temel kural şudur: Gazetecilik bir temastır, mesafedir. Gazeteci kuşkusuz, haber kaynakları ile temas kuracak, ama arasında bir mesafe olacak. Bazen gazeteciler mesafeyi unuturlar veya bazı çıkarları gözeterek mesafeyi ortadan kaldırırlar. Yani, temas üzerine kurulu bir meslek haline getirirler bunu. Bu çok sakıncalı. Çünkü sonuçta, gazeteci ile haber kaynağı arasında bir mesafe konulmazsa, o zaman gazeteci çok kolay biçimde manipülasyona uğrayabilir.

Bir diğer önemli konu ise gazeteci ile çalıştığı basın kurumunun politik duruşu arasındaki ilişki veya basın kurumunun gazeteciye belli bir gözlükle olaylara bakması dayatmasıdır. Basınımızda bunun örnekleri maalesef eskiden oldukça çoktu, şimdi ise neredeyse aksi hiçbir kurumda söz konusu değildir. Liberal gazetelerimiz, dinci gazetelerimiz, Kemalist gazetelerimiz, Avrupa Birlikçiler, milliyetçiler, milli görüşçüler ve saire ve saire şeklinde adeta yirminci yüzyılın ilk yarısında yaygın olarak görülen "parti gazeteleri" dönemine tekrar dönüş yapmışız gibi bir görünüm içerisinde basınımız. Elbette ki istisnalar var, ama acı durum bu.

Hep "gazeteci haberi izler ve yazar" deriz, ama "haber yaratma" gibi, "haber parçası olma" gibi kötü alışkanlıkların örneklerini de bolca görebilmekteyiz. "Bir Sırp öldürdüm" başlığı veya Kardak-İmia krizinde tüm azametiyle boy gösteren gazetecilerin gayretkeşliklerini unutabilmemiz mümkün değil.

Belki en önemli konu "gazetecilik mesleği ile ulusal çıkarların çatıştığı zamanlar; önce gazetecilik mi gelir, yoksa ulusal çıkarlar mı?" gelir sorusuna verilecek cevapta yatmaktadır. Bunu elbette genişletebiliriz, gazetecilik mi, ekonomik avantaj sağlanan yerel yönetimin çıkarı mı, mahallenin çıkarı mı, spor kulübünün çıkarı mı, kayın pederin hisse senedine sahip olduğu şirketin çıkarı mı, çocuğumuzun okuduğu okulun çıkarı mı, gibi.

Gazeteci hangi yollar ile olursa olsun eylemci rolüne veya belli bir davaya, belli bir kurumun tanıtımına soyunduğu andan itibaren gazetecilikten çıkmış demektir. Başka bir şey yapıyor, yani gazetecilik yapmıyor. Gazeteci kimliği dışında bir kimlik ile bir şey yapabilir. Yani, bir yurttaş olarak yapabilir. Ama gazeteci kimliği ile bir şey yapıyorsa, bu

mesleğe ihanettir. Gazetecinin görevi nedir? Eğer gazeteci asli görevini bırakıp, başka bir görev yapıyorsa, o zaman gazetecilik yapmamalı, bence başka bir şey yapmalıdır. Dolayısıyla ulusal çıkarlar veya diğer hassasiyetler söz konusu olduğu zamanlarda bile, gazeteci kamuoyunu aydınlatmak görevini unutmamalıdır.

Bu anlattıklarımın tümünün Türkiye’de yabancılara yönelik yayın yapan basın kurumlarının en büyüğü ve en eskisi olan kendi gazetemde ne derece uygulandığına gelince, haberler, esas itibarıyla, okuyucunun her gün değiştiği, bir önceki gün okuduğu haber konusunda nelerin olduğunu bilmediği, habere konu kişileri ve kurumları hiç tanımadığı, kullanılan kısaltmaların tamamen yabancı olduğu anlayışıyla hazırlanmaktadır. Bu esasında Anglo-Saxon haber yazım tekniğinin gereğidir de.

Sayıdığımız etik ilkelere uyma konusuna gelince, TDN okuyucusu bu konularda görebileceği herhangi bir hafife almayı kesinlikle affetmemekte, tepkisini mektup, elektronik ileti veya telefon ile hemen göstermektedir.

Peki, okuyucular kimlerdir? Bu soru ise gazetenin yayın politikasını tespit etmektedir. Elbette ki Türkiye’de hangi dilde yayınlanırsa yayınlansın, tüm yabancı yayınların belli oranda Türk okuyucusu da vardır. Ancak yabancı dilde yayın izleyen Türk vatandaşının, Türkiye’de diplomatik görev, iş veya turizm amacıyla bulunan yabancılar ile ortak önemli bir özelliği vardır. Bu da dil avantajı dolayısıyla dünyayı okuyabilme, dünyanın hassasiyetlerini bilebilme ve gelişmelere "dünya vatandaşı" gözlüğü ile bakabilme yeteneğidir.

Dünya ile entegre olmaya çalışan bir ülkenin yabancı dilde yayın yapan basın kuruluşu, okuyucusunun istemlerine göre yayın öncelikleri

ni tespit etmelidir. TDN örneğinde bu, sırasıyla, Türk dış ve savunma politikaları, Avrupa Birliği ile ilgili gelişmeler, genel ekonomik göstergeler, kadın hakları, çocuk hakları, insan hakları, hayvan hakları, çevre, iş dünyasındaki gelişmeler, arkeoloji, turizm, Türkiye'de yaşam kesitleri vs gibi olmaktadır. Kısaca yapılan iş "Türkiye'nin dünyaya açılan penceresi" olmaya çalışmaktır.

Ben mesleğe başladığımda, Amerikalı bir yazı işleri müdürüm vardı. "Okuyucu az önce uçaktan indi. Ne Türkiye'yi, ne Türkiye'de neler olduğunu, ne hassasiyetleri, hiç bir şey bilmiyor. Haberini ülken, yazdığın olay, o konuda daha önce neler olduğu, yarın ne olabileceği hususunda kara cahil bir adama izahat veriyor gibi yaz" derdi. Sonra da eklerdi, "Bütün bunları, okuyucunun sıradan bir insan olduğu, vaktinin dar olduğu, senin haberine beş-on dakikadan fazla ayıramayacağı anlayışıyla, yalın, kısa ve olabildiğince açık yaz. Aman ha, haberi kendi görüşlerinle kirletme. O konuda kendi görüşünü yazmak istiyorsan, hodri meydan, yaz görelim. Düzgün ifade edersen basarız," diye ilave ederdi.

Bence bu öğüt bugün de geçerli.